ڕێنیە ماریا ریلکە... شاعیرێك گوڵ دەیکوژێت!!

زمناکۆ بورهان قانع

zimnaco@hotmail.com

ئەو کاتەی دڕکێك دەست و پەنجەکانی ریلکە بریندار دەکات

لە یەکێك لە سپێدەکانی مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی 1926دا هەروەکو پیشەی هەموو جارێکی دەچێتە نێو باخێکەوە بۆ گوڵ لێکردنەوە، بەڵام دڕکێك دەست و پەنجە نەرمەکانی بریندار دەکات و لەو قۆناغەی ژیانیدا نیشانەی نەخۆشی (لۆکیمیا)ی تێدا دەردەکەوێت و دوای دوو مانگ لەوەی کە دڕکەکە دەستی بریندار دەکات بەهۆی خوێنبەربونەوە بە تەواوی تەسلیمی مەرگ دەبێت و لە نێو ناوەندە ئەدەبییەکاندا دەڵێن:– "شاعیرێك گوڵ دەیکوژێت". ڕێنیە ماریا ریلکە مرۆڤێکی لێوانلێو لە ئیحساسی جوان، هەروەك منداڵێك پێدەکەنی و بەچەشنی هەمان منداڵیش دەگریا، دەست و پەنجەکانی زۆر نەرم بوون بە پەنجەی پیانۆ ژەنێك دەچوون، جەستەی بە پاپۆڕێکی نقوم بوو دەچوێنرا، نوسینی شیعر لای ئەو کردەیەکی ئایینی و ناوەکی و تێڕامان بوو لە شتەکانی

چواردەوری، بۆ ئەوەی کە زیاتر لە جیهانی ریاڵ نزیك بێتەوە لە رۆمانسیەتەوە دەچێتە سەر ئاراستەیەکی شیعریی تر کە رەهەندێکی میتافیزیکی لەخۆ دەگرت. هاورێ نزیکەکانی ریلکە خودا و بەهار و منداڵی و رەشەبا بوون، ئەم شاعیرە شەفافە لە(4) ی دیسەمبەری ساڵی 1875 دا لە (پراگ)ی پایتەختی چیك لەرێی دایك و باوکێکی نەمساوییەوە دێتە بوون و دوای (51) ساڵ لە (29)ی دیسەمبەری ساڵی 1926دا کۆچی دوایی دەکات. منداڵی ریلکە منداڵییەکە لێوان لێو لە گۆشەگیری و بێدەنگ بوون، رووبەروو بوونەوەی ئەو لەگەڵ جیهانی دەرەوەدا هەمیشە زنجیرەیەك لە ئازار و ترس و تێکشکانی بۆ خولقاندووە. تەنهایی خۆشویستووە لەبەر ئەوەی قورس و بارگران بووە، قورسی و بارگرانی خۆشویستووە چونکە جوان بووە، هەتا رۆژی مردنەکەشی ترسی مەرگ بەدوایەوە بووە هەروەکو ئەوەی کە لەدایك بوون سەرەتای مەرگی ئەو بێت. شاعیر تا رادەی شێت بوون عاشقی (لۆ ئەندریاس سالۆمی) دەبێت، بۆ نەگبەتی ئەو سالۆمی پێشتر بۆ ماوەی (15) ساڵ خۆشەویستی(فریدریك نیچە) و بۆماوەی ساڵێکیش خۆشەویستی (سیگمۆند فرۆید)بوو. ئەوکات ریلکە تەمەنی (22) ساڵەو سالۆمی (36) ساڵ، سەرەرای ئەو چواردە ساڵەی جیاوازی نێوانیان بەلام سالۆمی جێگەی دایکیشی بۆ دەگرێتەوە (ئەو دایکەی کە شاعیر لە منداڵییەوە لێی بێبەش بوو)، بەلام دەبێت ئیشارەت بەوەش بدەین کە پەیوەندی نێوان ئەم دوو عاشقە زۆر کەمخایەن بووە هەروەکو پەیوەندییە کورت مەوداکانی تری ریلکە لەگەڵ ئافرەتانی دی، تەنانەت پەیوەندی خۆی و هاوسەرەکەشی (کلارا ویستهۆف) کە ژنە پەیکەرسازێکی فەرەنسی بووە پڕ بووە لە ئیشکالیەت و لێکترازان و ماوەیەکی زۆر کەمی خایاندووە. ساڵی 1902 پاریس ئەدۆزێتەوە، ئەو شارەی کە گۆڕانێکی گەورەی کرد لە هزر و دونیای نوسین و ئیحساسەکانی شاعیردا، بە واتایەکی تر (پاریس) شاعیری بە بابەتگەلێکی دی (دوور لە دونیای شیعر) سەرقاڵ کرد و پێناسەیەکی تری پێبەخشی. ریلکە ئارەزوویەکی سەیری لە نامەنوسین هەبووەو نزیکەی (10000) دە هەزار نامەی نوسیوە، لە گرنگترین ئەو نامانە (نامەگەلێك بۆ شاعیرێکی گەنج) بوو، شاعیر بەردەوام لەسەفەردا بووەو کتێبی ژمارەیەك لە نوسەرانی فەرەنسی وەرگێڕاوەتە سەر زمانی ئەڵمانی، لەنێو ئەو نوسەرانەدا کە ریلکە کارەکانی وەرگێڕاون دەتوانین ئاماژە بە ناوی (پۆل ڤالێری) و(ئەندرێ جید) بدەین.

شاعیر لە دوای خۆکوشتنی هاورێکەی (ژنە شاعیری روسی مارینا تسڤیتایڤا) هەستکردن بە تەنهایی و گۆشەگیری و تێکشکان لە پێشووتر پەرێشانتری دەکات و قەسیدەیەك بۆ هاورێ خۆکوشتووەکەی دەنوسێت و تێیدا دەڵێت:-

ئێمە شەپۆلین،

مارینا دەریا ! !

ئێمە قولایی گەراوەین بۆ ئاسمان ! !

رەشبینی خەسڵەتێکی دیاری شیعرەکانی "ریلکە"یەو بلیمەتێکی وەك سادقی هیدایەت هەر زوو دەچێتە ژێرکاریگەری شیعرەکانی و ئەو پیاوە مەزنەی کە درك وگوڵ کوشتی. بە گەرانەوە بۆ قسەکردن لەسەر نائومێدی و رەشبینی لەشیعرەکانی رینیە ماریا ریلکە دا دەتوانین قەسیدەی (گۆرانی خۆکوشتوو) بە نمونە بهێنینەوە کە دەڵێت:-

کەوچکەکە لە جیاتی من بگرن

ئەم کەوچکەی کە ژیانی پێدەخۆم

دەمەوێت و نامەوێت

دە لێگەرێن ! !

با خۆم بەدەستەوە بدەم و برشێمەوە ! !

یان شاعیر له شوێنێکی تردا دەڵێت:ـ

ئەوە، بۆ خەڵکی خواردن هەیە

بەڵام بۆ من

تەنها گاڵتەجارێم دەورووژێنێت و

بۆ ماوەی هەزار ساڵ

بە لایەنی کەمەوە

دەبێت لێی بەرۆژوو بم!!

ونبوونی شاعیر له نێو کۆمەڵێك وێنەی پڕ لە تەم و مژدا دەبێتە هۆی لەدایکبونی قەسیدەیەکی تری بەناوی (ژیانم)، خوێنەر هەرکاتێك ئەم قەسیدەیە دەخوێنێتەوەپەلکێش دەکرێتە نێو ئەو ژیانە ناجۆرەی کە شاعیر بەسەری بردووەو گومان بەرانبەر بە هەموو شتەکانی چواردەوری خۆی پەیدا دەکات، ئیتر ئەمە قەسیدەکانی ریلکەیەو لێوانلێوە لە گومان و تەنهایی و گۆشەگیری، لەو قەسیدەیە (ژیانم) دا دەڵێت:ـ

من بە دەوری خودا دا

بە دەوری بورجێکی کۆندا دەسوڕێمەوە

ماوەی هەزار ساڵ دەسوڕێمەوەو

هەنووکەش نازانم

من بازم ؟؟ یان رەشەبام ؟؟

یان گۆرانییەکی مەزنم؟؟

"هیکتۆر پیانسیۆتی" دەڵێت:" ریلکە نەیتوانیوە بەشێوەیەکی پراکتیکی دەست لەملانی واقیع بکات ئەگەرچی بەشێوەی تیۆری ئەوەی خواستووە". بەهۆی دابڕانی ئەنتۆلۆژی ئەو لە واقیعەوە ئازارێکی زۆری چەشتووەو کەسانێك دەڵێن شیزۆفرینیای توشبووەو هەمیشە ویستوویەتی ئەو مەودا ترسناکە ببڕێت کە ئایزۆلەیتی کردووە لە واقیع، بەڵام نەیتوانی ئەو ڤاکیومە ترسناکەی کە ڤەکانسی لەنێوان جیهانی ریاڵ و شتە موتڵەقەکاندا دروستکردبوو پڕبکاتەوەو لەهەموو تەمەنیدا تەنها یەکجار توانیویەتی قەناعەت بە فاکتێك یاخود حەقیقەتێك بهێنێت ئەویش ئەوکاتە بوو کە (لۆ ئەندریاس سالۆمی) ی خۆشویست، لەوکاتەدا موعجیزەیەك روودەدات، واقیع دانوستانێك لەگەڵ شیعردا سازدەدات و شیعریش قبوڵی واقیع دەکات، بەڵام ئەمە تەنها ماوەیەکی کەم دەخایەنێت و تەواو، بەواتایەکی دی زەمەن بۆ ماوەیەکی کەم نەبێت رێنادات ئەم دانوستانە بەردەوام بێت و دوای ئەوە لێکجیابونەوەیەکی تاڵ روودەدات، بەڵام سالۆمی بۆ هەتاهەتایە دەبێتە پەسەندترین وێنەی ئافرەت لای ریلکە.

رامبۆ یەکێکە لەو شاعیرانەی کە ریلکە دەیەوێت لەژێر کاریگەری شیعرەکانیدا جارێکی تر بچێتەوە ناو واقیع، ئەو دەربارەی رامبۆ دەڵێت: "بەو هەموو دڵە پڕ لە بلێسەیەی خۆی دەیەوێت زمان بەجۆرێك بلەرێنێتەوە کەشیاوی بەکارهێنان نەبێت تەنانەت ئەگەر بۆ لەحزەیەکیش بێت، بەواتایەکی تر ئەو دەیەوێت زمان بەکار بهێنێت، ماندووی بکات، و دواجار فرێی بدات هەروەکو گوڵێك کە بۆنەکەی وندەکات". کەواتە ئیتر بۆچی لەدوای رامبۆ و ریلکە شیعر بنوسین ؟؟ چونکە لە دوای کۆچی هەرشاعیرێکی مەزن ڤاکیومێك یان بۆشاییەك لە دونیای شیعردا ئامادەگی دەبێت، لەمبارەیەوە جارێکیتر "پیانسیۆتی" دەڵێت:" لای ریلکە زیادەیەکی شیعریی وجودی هەیە"، ئەمە بەو مانایەی ووزەیەکی شیعریی زیاد لە پێویست لای ریلکە هەبوونی هەیە جیاواز لە شاعیرانی دی چونکە ئەو

بەشێوەیەکی بەردەوام حاڵەتی شیعریی بەرجەستە دەکات، هەر لەبەر ئەم هۆیە بوو کە (مارتن هایدگەر) دەیویست بەردەوام ئیش لەسەر ریلکە و مالارمێ جۆرج تراکل بکات، بەڵام دەبێت ئەوەش بزانین کە نابێت ئێمە ریلکە بەتەنها وەك شاعیرێك بناسین چونکە ئەو بەدەر لە شاعیربوون یەکێك بووە لەهەرە پەخشاننوسە گەورەکانی نەمسا و ئەڵمانیا (چونکە بە ئەڵمانی دەینوسی)، گەورەترین ئیڤیدێنس بۆ ئەوەش کتێبە بەناوبانگەکەیەتی بەناوی (دەفتەرەکانی ماڵتە لۆریدز پێرمیچ)، لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا شاعیر لەو جۆرە بووە کە لەناو ناخی خۆیدا بەردەوام لە ململانێدا بووە لەگەڵ ئازارەکانی و لەنێو ئەو فەیلەسوف و شاعیر و نوسەرانەی کە بەم چەشنە تێکشکابوون دەتوانین ئاماژە بەناوی کەسانێکی وەك (نیچە، هۆڵدەرلین، بۆدلێر، و دیستۆیفسکی) بدەین، روونتر بدوێم مەبەستم لەو شاعیر فەیلەسوف و نوسەرانەیە کە لە لێواری شێتبووندا بوون، بیرمان نەچێت نوسەرێکی عەبەسی و تێکشکاوی وەك ئارتور ئەدامۆف (1908–1970) کاتێك کە بەرهەمێکی ریلکە بەناوی (کتێبی هەژاری و مەرگ) بۆ روسی وەردەگێڕێت دەڵێت:"ئێستا دەبێت هەموان ریلکە بخوێنینەوە چونکە تەنها ئەو دایەگنۆستی ئەو نەخۆشییە دەکات کە لەناوماندا سەرهەڵدەدات، ئەو نەخۆشییەی کە دەمانکوژێت، نەخۆشی ئایینەکان"، دیارە ئەدامۆف لێرەدا مەبەستی لەمەرگی ئایینی مەسیحیەتە لە رۆژئاوا ئەویش لەدوای سەرکەوتنی شۆڕشی پیشەسازی و تەکنۆلۆژیا.

ریلکەی نەمساوی لە چیك لەدایك دەبێت و لە روسیا دەگیرسێتەوەو هەمیشە ئارەزووی گەڕان و گەشتکردنی تێدا بووەو ئەو کاتەی کە دڕکەکە دەچێت بە دەست و پەنجەکانیدا لەنێو باغێکی سویسرا بووەو لەساڵی 1911دا سەردانی میسر و باکوری ئەفریقا دەکات و ئارەزووی لە فێربوونی زمانی عەرەبی دەبێت وگوایە توانیویەتی قورئان بخوێنێتەوە، شاعیر سەفەری رۆمای پایتەختی ئیتالیای کردووەو ماوەیەك پێش مردنی بێجگە لە زمانی ئەڵمانی بەزمانی فەرەنسی شیعر دەنوسێت و بە روسی دەخوێنێتەوەو بەزمانەکانی وڵاتانی سکەندەناڤیا ئاخاوتن دەکات. دیوانی (کتێبی کاتژمێرەکان) دەیان شیعری موناجات لەخۆدەگرێت و دابەشکراوە بەسەر سێ بەشدا، بەشی یەکەم دەربارەی ژیانی راهیبە بوونەو بەشی دووەمیش دەربارەی حەج و دوا بەشیش دەربارەی هەژاری و مەرگە. پێش مردنیشی بە ماوەیەکی کەم گەورەترین بەرهەمی شیعریی خۆی بەناوی (لاواندنەوەکانی دوینۆ) تەواو دەکات کە لەرێی ئەو کارە ناوازەی خۆیەوە بەرجەستەی جۆرە یەککرتنێك لەنێوان مەرگ و ژیاندا دەکات لەژێر سایەی وجودێکی گەورەی سیستماتیزەکراودا، دواجار لەنێو نامەکانی شاعیردا کە نزیکەی (دەهەزار) نامەیە دەتوانین ئاماژە بە کۆمەڵێك نامە بدەین لەوانە:–

یەکەم: کۆمەڵێك نامە کە لەساڵی 1950دا لە (زیوریخ) لە دوو بەرگدا چاپکراوە، ئەم نامانە ئەوانەن کە ریلکە بۆ کۆمەڵێك ئافرەتی ناردووە کە عاشقیان بووەو لەهەر سەدەمێکدا یەکێکیانی خۆشویستووە، هەر لە (کلارا ویستهۆف)ەوە بیگرە تا دەگات بە (لۆ ئەندریاس سالۆمی) کە من لەم ووتارەدا تەنها ئیشارەتم بەناوی ئەواندا.

دووەم: نامەکانی ریلکە بۆ کلارا دەربارەی پۆڵ سیزان.

سێهەم: نامەکانی ریلکە بۆ کلارا دەربارەی شوێنی ئیشکردنی (رۆدان) ی پەیکەرساز.

چوارەم: کۆمەڵێك نامەی کۆکراوە لە ژێر ناوی (ئەدەبی گەشتەکان)، دیارە ئەم نامانە لە ساڵی 1903دا نوسراون کاتێك کە سەفەری رۆمای کردووە.

پێنجەم: نامەکانی ریلکە بۆ ئەمیرە خاتوون (ماری دۆ تورن).

شەشەم: نامەکانی ریلکە بۆ خاتوو (میرلین) یان خاتوو (بالادین کلسۆفسکا).

حەوتەم: نامەکانی ریلکە بۆ ژنە پیانۆژەنی نەمساوی (پێنینفنۆتا) کە ناوی خوازراوی هونەرمەندێکی گەنج بووە بە ناوی (ماجدە فۆن هتنفبێرگ)و لەبەرگی کتێبێکدا بەناوی (ریلکەو پێنینفنۆتا) بڵاوکراوەتەوە.

هەشتەم: نامەکانی ریلکە بۆ خاتوو (کلیرگۆل) لەبەرگی کتێبێکدا بە ناوی (ریلکە و ئافرەت) لە ساڵی 1955دا بڵاوکراوەتەوە.

نۆیەم: نامەکانی ریلکە بۆ (میمی ڕۆمانیللی) لەکتێبێکدا بەناوی (نامەگەلێك بۆ کچە هاوڕێیەك لە ڤینیسیا) لەساڵی 1941دا بڵاوکراوەتەوە.

دەیەم: نامەکانی ریلکە بۆخاتوو (بارۆنە لاسکافۆن ئۆسترین) لەساڵی 1945دا لەبەرگی کتێبێکدا بڵاوکراوەتەوە.

یازدەیەم: نامەکانی ریلکە بۆ ژنە نوسەری تورك (نیعمەت عەلوی بەگ) لەساڵی 1949دا لە کتێبی (دواهەمین هاوڕێیەتیەکانی ریلکە)دا بڵاوکراوەتەوە.

دوازدەیەم: نامەکانی ریلکە بۆ ژنە شاعیر (ئێریکا میتیرین) ساڵی 1950 بڵاوکراوەتەوە.

سیازدەیەم: نامەکانی ریلکە بۆ خاتوو (مارگۆسیزق) ساڵی 1950 بڵاوکراوەتەوە.

سەرچاوەکان بە زمانی عەرەبی:

هاشم صالح، رينيه ماريا ريلكه، رسائل إلى رفيقة في السفر، موقع جهة الشعر الثقافي.

مجلة الموقف الأدبي - مجلة أدبية شهرية تصدر عن اتحاد الكتاب العرب بدمشق - العدد 420 نيسان 2006 .

سەرچاوەکان بە زمانی ئینگلیزی:

Nathan Ausubel, A Treasure of Jewish Poetry From Biblical Times to the Present, Crown Publishers, Inc, New York, 1957, p.453 .

Anna A. Tavis. Rilke's Russia: A Cultural Encounter. Northwestern University Press, 1997. ISBN 0-8101-1466-6. Page 1. .2

3.The Selected Poetry of Rainer Maria Rilke, ed. and trans. Stephen Mitchell, Introduction by Robert Hass (Vintage; Reissue edition March 13, 1989).